

Esettanulmány

A romák lakóhelyi szegregációja elleni
küzdelem, Magyarország

2009. október

**A Europe Direct szolgáltatás az Európai Unióval kapcsolatos
kérdéseire segít Önnek választ találni.**

Ingyenesen hívható telefonszám*:

00 800 6 7 8 9 10 11

* Egyes mobiltelefon-szolgáltatók nem engednek hozzáférést a 00 800-as
telefonszámokhoz, vagy kiszámlázzák ezeket a hívásokat.

Jelentős mennyiségű további információt talál az Európai Unióról az interneten.
Az információk az Europa szerveren, a következő címen állnak rendelkezésre:
<http://europa.eu>

Katalógusinformáció a kiadvány végén található.

Luxembourg: Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, 2010

ISBN: 978-92-9192-579-7

doi: 10.2811/66655

© Európai Közösségek, 2009

A sokszorosítás a forrás megnevezésével engedélyezett.

Printed in Belgium

Klórmentes fehér papírra nyomtatva

Esettanulmány

A romák lakóhelyi szegregációja elleni
küzdelem, Magyarország

2009. október

FELELŐSSÉG KORLÁTOZÁS: A jelentés a FRA-val kötött szolgáltatási szerződés alapján készült. A dokumentumban szereplő vélemények nem szükségszerűen a megbízó Ügynökség hivatalos véleményét tükrözik.

Amennyiben a fordítással kapcsolatban kérdése merül fel, kérjük, tekintse meg az angol nyelvű verziót, amely a dokumentum eredeti és hivatalos verziója.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
1. Háttérinformációk	5
1.1. Történelmi és társadalmi háttér	5
1.2. A romák lakáshelyzete	6
1.3. A helyzetre adott intézményi válasz.....	8
2. Kerecsend esete	11
2.1. A projekt bemutatása	11
2.2. Főbb elemek	12
2.3. Megjegyzések	15
3. Szomolya esete	17
3.1. A projekt bemutatása	17
3.2. Főbb elemek	18
3.3. Megjegyzések	21
4. Tanulságok	23
MELLÉKLETEK	25

Bevezetés

Ez az esettanulmány¹ egy, a romákat és travellereket érintő, egyedi otthoneremtési kezdeményezésekről szóló esettanulmány-sorozat része. Az anyag a romák és travellerek EU-szerte tapasztalható lakáskörülményeiről szóló, szélesebb körű kutatási projekt keretében levont tanulságok jobb megértéséhez kíván hozzájárulni.²

Ez a tanulmány két olyan, új keletű otthoneremtési projektet elemez, amely azon roma közösségek lakóhelyi szegregációjának kérdésével foglalkozik, amelyeket Magyarországon az elmúlt két évtizedben különösen sújtott a szegénység, a társadalmi kirekesztés, a munkanélküliség, az egészségügyi és más szociális szolgáltatásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés, a megkülönböztetés, valamint az oktatási és lakóhelyi szegregáció.

Habár a lakáshelyzet a romák jelenlegi helyzetének csak az egyik vetülete, az egyik legfontosabb tényezőnek tekinthető. A lakóhelyi szegregáció mértéke az élet más aspektusait is meghatározza – például az oktatáshoz, foglalkoztatáshoz, egészségügyi vagy jóléti szolgáltatásokhoz való hozzáférést –, és ez a társadalmi egyenlőtlenség legszembeűnőbb jele. Fontos tehát, hogy összegyűjtsük a lakóhelyi szegregáció elleni küzdelem helyes gyakorlatait.

Az alábbiakban vizsgált két projekt célja, hogy felszámolja a szegregált roma telepeket, és a „*Roma telepeken élők lakhatási és integrációs programja*” című, komplex kormányprogram részeként ösztönözze az integrációt. A Kerecsenden és Szomolyán végzett terepmunka képezi az esettanulmányok alapját. Kerecsenden 2009. február 24-26-án, Szomolyán pedig 2009. március 18-19-én került sor a terepmunkára. A Kerecsenden végzett kutatás során hét interjút készítettek a helyi hatóságok és a civil társadalom azon képviselőivel, akik részt vettek a projekt tervezésében, megvalósításában és értékelésében, valamint négy interjúra került sor olyan roma személyekkel, akik a projekt kedvezményezettjei voltak. Szomolyán öt interjút készítettek a helyi hatóságok és a civil társadalom képviselőivel, és további öt interjúra került sor roma kedvezményezettekkel.³ Interjút készítettek Szociális és Munkaügyi Minisztérium Roma Integrációs Főosztályának – a programért felelős intézmény – egy képviselőjével is.

¹ Ezt a FRA által finanszírozott és szerkesztett esettanulmányt Ostalinda Maya Ovalle, Kiss Julianna és Tatjana Peric készítette, a budapesti Európai Romajogi Központ (ERRC) és a dublini Pavee Point Travellers Centre megbízásából.

² A romák magyarországi lakáshelyzetéről az e projekt keretében összegyűjtött és a RAXEN magyarországi nemzeti fókuszpontja által összeállított bővebb tájékoztatás: NFP Magyarország (2009): *Tematikus tanulmány a romák és travellerek lakáskörülményeiről: Magyarország* elérhető a következő címen: <http://fra.europa.eu> (2009.11.06.)

³ A Kerecsenden megkérdezett roma válaszadók (három nő és egy férfi) különböző korcsoportokat képviseltek, míg a Szomolyán megkérdezett öt roma válaszadó mindegyike különböző korú nő volt.

1. Háttérinformációk

1.1. Történelmi és társadalmi háttér

A Magyarországon élő romák három nyelvjárást beszélő, sokszínű népcsoportot alkotnak. A néha romungrónak nevezett, magyar cigányok alkotják a legnagyobb csoportot, akik magyarul beszélnek, és magukat magyar vagy zenész romáknak tartják, az oláh cigányok a magyar és a lovári nyelvet is, valamint a romani nyelv kalderás nyelvjárását is beszélik, és ők romának vagy romnak tartják magukat, továbbá vannak a beások, akik a magyar és a beás⁴ nyelvet beszélik, és beásnak tartják magukat.⁵

A romák, mint etnikai kisebbség jogait a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló, 1993. évi LXXVII. törvény határozza meg (2005.10.17.)⁶, amely 13 nemzeti és etnikai kisebbséget határoz meg Magyarországon. A törvény a romákat etnikai kisebbségként, míg a többi kisebbséget nemzeti kisebbségként határozza meg.⁷ A romáknak azonban a törvény értelmében a többi magyarországi kisebbséggel azonos jogaik és kötelezettségeik vannak.

A magyarországi romákat történelmileg sújtja a társadalmi kirekesztés, a szegregáció, a szegénység és a megkülönböztetés.⁸ A romák helyzete nem változott az elmúlt években, és a tartósan szegények egyharmada roma.⁹ A társadalmi kirekesztés különféle formákban nyilvánul meg: az oktatási és foglalkoztatási egyenlőtlenségektől kezdve a szociális, egészségügyi és egyéb szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiányáig.

Az 1989–1990-ben bekövetkezett politikai átmenet időszakához kapcsolódó gazdasági válság a munkahelyek széles körű megszűnéséhez vezetett, ami sok romát érintett. Ennek több oka volt: az alacsony iskolázottságuk, a

⁴ A beás a román nyelv archaikus formáján alapuló nyelvjárások egyike.

⁵ Kemény I. és Janky B. (2005): *A magyarországi cigányság 1971-2003*. Megjelent: Kemény I. (szerk.): *Roma in Hungary*, New York: Columbia University Press, 100. o.

⁶ Magyarország/1993. évi LXXVII. törvény (2005.10.17-én módosítva), amely a következő weboldalon elérhető:
http://www.mtaki.hu/docs/cd2/Magyarország/tv1993_77ang.htm (2009.03.30.).

⁷ A nemzeti és az etnikai kisebbségek között az a különbség, hogy az etnikai kisebbségek nem rendelkeznek anyaországgal azon az országon kívül, amelynek polgárai, a nemzeti kisebbségek viszont igen.

⁸ A magyarországi romák történetét lásd: Kemény I. (2005): *A magyarországi cigányok története*. Megjelent: Kemény I. (szerk.): *Roma in Hungary*, New York: Columbia University Press, 1-66. o.

⁹ A romák szegénységére vonatkozó további adatokat lásd: D. Ringold (2000): *Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges*, amely a következő weboldalon elérhető:
<http://lnweb90.worldbank.org/eca/eca.nsf/General/505B16F496817B338525695800647D86?OpenDocument> (2009.03.29.)

diszkriminatív hozzáállás, az a tény, hogy lakóhelyük gazdaságilag hátrányos helyzetű régiókban található, és kevés szakképzettséget igénylő munkakörökben (például az építőiparban) foglalkoztatják őket. 2003-ban a munkaképes korú roma férfiaknak mindössze 28, a nőknek csupán 15 százalékát foglalkoztatták hivatalosan Magyarországon.¹⁰

1.2. A romák lakáshelyzete

A magyarországi romák lakáshelyzetét évszázadok óta a szegregáció, a kirekesztés és az alacsonyabb színvonalú életkörülmények jellemzik.¹¹ Kemény István tanulmánya szerint 2003-ban a roma családok 72 százaléka élt szegregáltan: 42 százalékuk a városok peremén élt, 2 százalékuk településektől távol, 6 százalékuk élt külön telepeken és 22 százalékuk otthona volt a városok belső, főleg romák lakta kerületeiben.

A szegregált telep a hivatalos meghatározás szerint legalább egy olyan – négy utca és/vagy közterület által határolt – lakótömböt jelent, ahol a munkaképes korú és alacsony státuszú (például legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzett és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkező) lakók aránya nem haladja meg az 50 százalékot.¹² Az ilyen telepeken lévő épületek alacsony komfortfokozatúak és rossz minőségűek. A közvetlen környék átlagos lakáskörülményeihez képest ezek a lakások általában kisebb alapterületűek, rosszabb infrastruktúrájúak, és a közszolgáltatások korlátozottan hozzáférhetők.

Az e helyütt vizsgált két otthonteremtési projektet Magyarország északi régiójában valósították meg.¹³ Az északi régióban a roma népesség természetes növekedése, a migráció és a politikai lépések nyomán bekövetkező változások – például a hivatalos új otthon-teremtési politikák – következtében, 1971 és 2003 között jelentősen nőtt a roma lakosság száma.

2005–2006-ban a Heves megyei Kerecsend¹⁴ községben¹⁵ 2 278 lakos élt, akik közül 850 fő (35 százalék) volt roma.¹⁶ Az óvodában és az általános iskolában

¹⁰ Adatok forrása: Kemény I. és Janky B. (2005): *A magyarországi cigányság 1971-2003*. Megjelent: Kemény I. (szerk.): *Roma in Hungary*, New York: Columbia University Press, 175. o.

¹¹ A roma települések történeti áttekintését lásd: Lengyel G. (2006): *Cigánytelepek egykor és ma*. Megjelent: Kállai E. és Törzsök E. (szerk.): *Cigánynak lenni Magyarországon: jelentés 2002-2006*, Budapest: EÖKIK

¹² Megjelent: Szociális és Munkaügyi Minisztérium (2008) *Részletes pályázati felhívás*, amely a következő weboldalon elérhető: <http://www.romaweb.hu/romaweb/index.jsp?p=sajat&id=telpro2008jun> (2009.03.29.)

¹³ A jelen tanulmányban szereplő két település, Kerecsend és Szomolya Heves ill. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található. Az elhelyezkedésüket lásd a 2. melléklet 1. térképén.

¹⁴ Lásd a 2. melléklet 1. térképét

¹⁵ Lásd a 2. melléklet 2. térképét

közel 90–95 százalék volt a roma gyermekek aránya, mivel a nem roma szülők igyekeztek más településeken található oktatási intézményekbe íratni a gyermekeiket. A hivatalos munkanélküliségi ráta kb. 14 százalék, ami az országos átlag közel kétszerese.¹⁷ A romák jelentős hányada élt a község különböző részein, négy szegregált telepen, habár számos roma család már a projekt kezdete előtt átköltözött a község belső utcáiba. Néhány ház különösen rossz állapotban volt: „Mindig féltünk a téltől, attól, hogy a vastag hó súlya alatt ránk szakad a tető. Tényleg le is szakadtak kis darabok. Most már megjavították, és nyugodtan tudunk aludni.”¹⁸

Szomolya¹⁹ két megye – Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén – határán fekszik, közigazgatási szempontból ez utóbbihoz tartozik, és ez a helyzet mind a közlekedésben, mind a közigazgatásban nehézségeket okoz. Az 1 700 fős falu teljes lakosságának 20 százaléka roma.²⁰ A falu teljes népessége lassan elöregszik, ugyanakkor nő a roma közösség százalékos aránya. A fiatalok és a tehetősebbek a jobb munkavállalási lehetőségek és életkörülmények reményében elköltöznek. A hivatalos munkanélküliségi ráta 11–12 százalék, ami az országos átlag közel másfélszerese.²¹ Mivel a faluban kevés a munkalehetőség, a helyi lakosok más településekre járnak el dolgozni. Az óvodában 80 százalék, az általános iskolában pedig 100 százalék a roma gyermekek aránya. A nem roma lakosok jellemzően a szomszédos Noszvajra viszik iskolába gyermekeiket.

Mielőtt 2007-ben megkezdődött volna a projekt, 120 fő lakott 26 egyszobás pinceházban (5–6 fő lakott egy lakásban)²², míg 30 fő lakott gyakran alapvető közművek – vezetékes víz, WC, villany- vagy gázellátás – nélküli házakban. A közkutak a házaktól 200–300 méter távol voltak. „Egy szoba-konyhánk volt, nem volt se víz, se villany, se semmi.”²³

¹⁶ Adatok forrása: Szociális és Munkaügyi Minisztérium (2007) *Roma telepeken élők lakhatási és szociális integrációs modellprogramja 2005–2006*, amely a következő weboldalon elérhető:
<http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/telprotelepek/telpro2005-06.pdf> (2009.03.24.)

¹⁷ 2009-ben Magyarországon kb. 7–8 százalék volt a hivatalos munkanélküliségi ráta.

¹⁸ Interjú egy roma válaszadóval, 2009.02.24.

¹⁹ Lásd a 2. melléklet 3. térképét

²⁰ Adatok forrása: SZETA Egri Alapítványa (2009) *A szomolyai „cseresznyevirág” projekt összefoglalása*

²¹ Adatok forrása: SZETA Egri Alapítványa (2009) *A szomolyai „cseresznyevirág” projekt összefoglalása*

²² A pinceházak olyan barlanglakások, amelyeket eredetileg évszázadokkal ezelőtt vájtak a riolittufa domboldalba. Általában 10–20 négyzetméteres, nedves falú, nehéz és poros levegőjű helyiségek, kis ablakkal. Lásd a 2. melléklet 3. és 4. fényképét

²³ Interjú egy roma válaszadóval, 2009.03.19.

1.3. A helyzetre adott intézményi válasz

Az elmúlt évszázadban az egymást követő kormányok számos sikertelen kísérletet tettek a szegregált cigánytelepek felszámolására.²⁴ A lakóhelyi szegregáció kérdése a kommunista érárt lezáró, 1989–90-es átmeneti éveket követő tíz év során nem szerepelt politikai napirenden, és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium cigánytelepek felszámolására vagy felújítására vonatkozó, 2001. évi terve a 2002. évi kormányváltás miatt nem került megvalósításra. Az új kormány a romák társadalmi integrációját elősegítő kormányzati programról és az azzal összefüggő intézkedésekről határozatot²⁵ fogadott el, amely meghatározta a cigánytelepek felszámolásának „menetrendjét”: „2004 első félévének végéig a telepekről rendelkezésre álló információk aktualizálása, év végéig egy modellértékű komplex program kidolgozása, 2005. június végéig pedig a telepek felszámolására irányuló kormányzati intézkedési terv kidolgozása.”²⁶

A telepeken és telepszerű lakókörnyezetben élők lakhatási és szociális integrációs programja²⁷ címet viselő tervet 2005-ben hagyták jóvá, amely Magyarország elkötelezettségét tükrözte amellet, hogy a Roma Integráció Évtizede Program során prioritásként kezeli a lakóhelyi szegregáció megszüntetését.²⁸ A Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai Tervhez kapcsolódó, a 2008-2009. évekre szóló kormányzati intézkedési terv²⁹ felsorolja a lakhatást és a regionális fejlesztést célzó feladatokat, beleértve a települési (cigány telepek) és a térségi szegregáció megszüntetésére vonatkozó ütemterv kidolgozását. A nagyobb községeknek és városoknak is „anti-szegregációs

²⁴ Az újbóli elhelyezésre vonatkozó, hivatalos politikákról és az újfajta roma telepek kidolgozásáról, valamint az ilyen telepek felszámolását célzó kormányzati intézkedés történeti áttekintéséről további információkkal szolgál a következő kiadvány: Lengyel G. (2006): *Cigánytelepek egykor és ma*. Megjelent: Kállai E. és Törzsök E. (szerk.): *Cigánynak lenni Magyarországon: jelentés 2002–2006*, Budapest: EÖKIK

²⁵ Magyarország/1021/2004. Korm. határozat (2004.04.01.), amely a következő weboldalon elérhető: www.eselvegyenloseg.hu/download.php?ctag=download&docID=174, (2009.03.29.)

²⁶ Virág T. (2008): *Programok a cigánytelepek felszámolására (Tervek és tapasztalatok)*. Megjelent: Törzsök E. (szerk.): *Cigánynak lenni Magyarországon: jelentés 2007*, Budapest: EÖKIK, 166. o.

²⁷ Ebben a tanulmányban nem értékeljük a lakhatási és szociális integrációs program általános hatékonyságát. A kormányzati program kidolgozásának és végrehajtásának kritikai elemzését lásd: Virág T. (2008): *Programok a cigánytelepek felszámolására (Tervek és tapasztalatok)*. Megjelent: Törzsök E. (szerk.): *Cigánynak lenni Magyarországon: jelentés 2007*, Budapest: EÖKIK, 165–174. o.

²⁸ Magyarország stratégiai terve prioritásként határozza meg „a lakhatási körülmények javítását, amely összekapcsolódik a települési és térségi szegregáció nagyarányú csökkentésével”. Lásd: Magyarország/68/2007. OGY határozat (2007.06.28.), amely a következő címen érhető el: <http://www.romadecade.org/index.php?content=70> (2009.07.17.).

²⁹ Magyarország/1105/2007. Korm. határozat (2007.12.27.), amely a következő weboldalon elérhető: www.romaweb.hu/doc/evtizedprogram/2008/RIEP_stratterv_200809intterv.pdf (2009.03.31.)

tervet kell kidolgozniuk, a jelentős uniós városfejlesztési alapok egyik követelményeként.”³⁰ A deszegregáció kérdését tehát beemelték a hátrányos helyzetű romákat is magukban foglaló, alacsony státuszú társadalmi csoportokra irányuló, nemzeti lakáspolitikába.

A lakhatási és szociális integrációs program célja, hogy olyan tevékenységek megvalósítása révén javítsa a romák társadalmi beilleszkedését, amelyek a lakáskörülmények javításán kívül az oktatási egyenlőtlenségekkel is foglalkoznak, ugyanakkor „növelik a munkalehetőségeket, és jobb hozzáférést biztosítanak a szociális és a társadalmi beilleszkedést célzó egyéb szolgáltatásokhoz, valamint a magyar településeken élő, hátrányos helyzetű emberek alapvető ellátásaihoz.”³¹ A helyi projektek tehát lakhatási elemeket (felújítás, infrastruktúra fejlesztése, új házak építése) és szociális elemeket (foglalkoztatás, oktatás, szociális és egészségügyi ellátás, közösségfejlesztés stb.) is tartalmaznak. Ez a sokoldalú, az igények vezérelte megközelítés teszi egyedülállóvá a programot. Másik innovatív elem a mentori tevékenység rendszere: a minisztérium által az egyes településekhez kirendelt szakértők hálózata, akik elősegítik és támogatják a projektek kidolgozását és megvalósítását, elsimítják a konfliktusokat, valamint beszámolnak a minisztériumnak, és kapcsolatot tartanak azzal.

A program alapkoncepcióját a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Roma Integrációs Főosztálya³² dolgozta ki, amely a program általános koordinálásért felel. A program első fordulójára 2005-ben kezdődött kísérleti programként, és 2006 végéig tartott. Kilenc településen került megvalósításra, többek között a jelen tanulmányban szereplő települések egyikében, Kerecsenden. A helyi önkormányzatok összesen 680 000 000 HUF (2 615 000 EUR)³³ összegű alapra pályázhattak a cigánytelepek megszüntetését célzó projektek finanszírozására,³⁴ amely alapot a minisztérium költségvetéséből különítették el.³⁵ A program

³⁰ Interjú egy nemzeti kormányzati képviselővel, 2009.03.24.

³¹ Teller N. (2006): *A 'Roma telepeken élők lakhatási és integrációs programjának' időközi értékelése. Első tanulságok az eddig elért eredmények tükrében.* A következő weboldalon elérhető:
http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/telprotelepek/RomaHousingJointEvaluation_2006_Hungary_final.pdf (2009.03.27.).

³² A főosztály nagymértékben támaszkodott a projekt kidolgozásában részt vevő szakértői csoport munkájára: elsősorban Havas Gábor, Ladányi János és Szuhay Péter nevét kell megemlíteni.

³³ 1 EUR=260 HUF árfolyamon számítva

³⁴ A pénzügyi korlátok miatt csak a 15 000 főnél kevesebb lakosú kistelepülések pályázhatnak. Egy nemzeti kormányzati képviselővel folytatott interjú szerint „ezeken a kistelepüléseken a legnagyobb a szegénység” (2009.03.24.).

³⁵ A minisztérium kiegészítő támogatást nyújtott a programhoz. A kilenc projektre vonatkozóan, oktatási célokra kb. 90 millió forintot (346 000 EUR) irányított elő a Roma Oktatási Alap, míg a lakhatási és szociális integrációs program első és második fordulójára összesen közel 370 millió forintot (1 423 000 EUR) biztosított a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, a Cities Alliance programból a második fordulóra kapott 440 000 USA-dolláron kívül. Ennél fontosabb azonban, hogy a legtöbb település más, rendelkezésre álló forrásokkal is kiegészítette ezeket az alapokat. Adatok forrása: Teller N. (2006): *A Roma telepeken élők*

második fordulója 2007 márciusában kezdődött, és 2007 végén zárult. A nem kormányzati szervezetek is első helyen pályázhattak, és tizenegy település került kiválasztásra, többek között a jelen tanulmányban szereplő második település, Szomolya. A második forduló teljes költségvetése 505 000 000 HUF (1 942 000 EUR) volt. Ebből az összegből 105 000 000 forintot (404 000 EUR) biztosított az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) oktatási és foglalkoztatási intézkedések céljára. A harmadik fordulót 2007 szeptemberében hirdették meg, amelynek 660 000 000 HUF (2 538 000 EUR) összegű, teljes költségvetéséből 300 000 000 forintot (1 154 000 EUR) a Nemzeti Foglalkoztatási Alap biztosított. Szomolya ismét finanszírozást nyert. A program lakhatási eleme 2008 decemberében ért véget, a foglalkoztatási elem pedig 2009 májusában zárult.

A negyedik fordulót 2008 júniusában írták ki, és Abaujszántó, Domaháza, Füzérradvány, Sajókaza, Sirok, Szalonna, valamint Zalamerénye és Zalaszentjakab (közös pályázattal) nyert finanszírozást. A teljes finanszírozási költségvetés 480 000 000 HUF (1 846 000 EUR), és az ütemterv szerint 2009-ben indul a program megvalósítása.³⁶

lakhatási és integrációs programjának időközi értékelése. Első tanulságok az eddig elért eredmények tükrében. A következő weboldalon elérhető:
http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/telprotelepek/RomaHousingJointEvaluation_2006_Hungary_final.pdf (2009.03.27.).

³⁶ A kedvezményezett települések listáját és a finanszírozási összeget lásd az 1. mellékletben.

2. Kerecsend esete

2.1. A projekt bemutatása

A **projekt címe:** *Podo-Híd Roma Integrációs Modellprogram.*³⁷

*Kerecsend Önkormányzata*³⁸ volt a **megvalósítást irányító intézmény.**³⁹ . Konzorciumot hoztak létre a *Cigány Kisebbségi Önkormányzattal* (CKÖ), a *Magvary Károly Általános Iskolával és Zeneiskolával*, a *Kerecsendi Napközi Otthonos Óvodával*, a *Kerecsendi Faluvédő Egyesülettel*, valamint a *Kerecsendi Fiatalok Továbbtanulásáért Közalapítvánnyal*.

A **projekt célkitűzései:** a lakáskörülmények javítása és a szociális integráció biztosítása.⁴⁰ Az első célkitűzés megvalósítása a lakók integrált környezetbe való áthelyezése révén történt, ugyanakkor rehabilitálták a szegregált környékeket. A második célkitűzés megvalósítása különféle intézkedések – például a munkanélküliség és az oktatási egyenlőtlenségek visszaszorítása, valamint közösségfejlesztés – révén történt.

A projekt **fő tevékenységei** körébe tartozott a „*fészek-lakások*” kialakítása, amely olyan, két lépésből álló lakásprogram, amelynek eredményeképpen az önkormányzat integrált környezetben vásárol házakat olyan fiatal roma családok számára, akik vállalják a lakbér fizetését (havonta 5 500 HUF/21 EUR)⁴¹ és a rendszeres takarékoskodást (havonta 15 000 HUF/58 EUR), hogy öt-hat év alatt új házhoz juthassanak, és a „*fészek-lakásokban*” új családoknak adhassák át helyüket.⁴² A projektet irányító csoport⁴³ e célból két, egyenként három család

³⁷ A romani nyelvű „podo” szó magyarul hidat jelent, és a tervezett program egyik olyan kulcselemére utal, amely végül nem valósult meg: két, telepszerű utca között folyó patakon átívelő híd megépítése.

³⁸ www.kerecsend.hu (2009.11.10.)

³⁹ A programra vonatkozó pályázati felhívás a helyi önkormányzatoknak, mint főpályázóknak szólt. A helyi önkormányzatok azonban kötelesek voltak konzorciumot létrehozni a kötelező partnerintézményekkel: a helyi roma kisebbségi önkormányzattal és/vagy egy roma nem kormányzati szervezettel, valamint a cigánytelepek lakosai által megválasztott képviselővel. További szervezeteket is be lehetett vonni (például regionális munkaügyi központok, nem kormányzati szervezetek, közszolgáltató intézmények stb.). A konzorcium határozta meg a tényleges megvalósítást irányító csoport összetételét.

⁴⁰ A részletes leírást lásd: Kerecsend Önkormányzata (2006): *Szakmai beszámoló a roma integrációs program végrehajtásáról, IV. ütem, záró beszámoló*, a következő helyen: Podo-Híd Roma Integrációs Modellprogram, Kerecsend – DVD.

⁴¹ Csak azok a családok voltak jogosultak, akik esetében legalább az egyik szülő tartósan foglalkoztatott volt. A hat pályázó közül három családot választottak ki.

⁴² Az új és a régi házak elhelyezkedésére vonatkozó adatokat lásd a 2. melléklet 2. térképén.

elhelyezésére alkalmas házat vásárolt. A szegregált környékek rehabilitációja keretében felújítottak 23 házat, valamint a közterületeket: járdák építése és úttestek felújítása a szegregált környékeken, egy gáz-fővezeték építése, amelynek révén 110 család gázellátása biztosított, a közkutak tisztítása, új játszótér építése, valamint a község központi közterületeinek felújítása.

A lakhatási és szociális integrációs program első fordulója – a kísérleti projekt – eredetileg 2005 júniusától 2006 májusáig tartott volna, de adminisztratív késedelmek miatt több hónappal meghosszabbították az **időtartamot**. A kerecsendi projekt hivatalosan 2005. június 21-én indult, és 2006. november 30-án zárult. A szegregált környékeken élő romák alkották a **célcsoportot**.⁴⁴

Kerecsend a felelős minisztérium költségvetéséből **összesen** 79 715 000 forint (307 000 EUR) **költségvetést** nyert el, amelynek 76 százalékát a projekt lakhatási elemére, 17 százalékát a szociális elemre, 7 százalékát pedig a projekt irányítására használták fel. A helyi önkormányzat ezen kívül **egyéb forrásokat** is talált a program kiegészítő finanszírozása számára.⁴⁵

2.2. Főbb elemek

A projekt sikere nagymértékben függött a **társadalom különböző rétegeit** képviselő konzorciumi partnerek sikeres **együttműködésétől**. A projektet számos **innovációs és kreatív elem** jellemzi, például a program megvalósítását segítő szakértői hálózat alkotta „mentori rendszer” és annak több ágazatra kiterjedő megközelítése. Az építési költségeket úgy sikerült csökkenteni, hogy a helyi önkormányzat a projekt foglalkoztatási elemének egyik szempontjaként a kedvezményezetteket alkalmazta munkásként. Az építési vagy felújítási munkálatok egy részét az építőipari tapasztalattal rendelkező kedvezményezettek végezték.

A projekt **sokoldalú megközelítése** különféle intézkedésekben nyilvánult meg, amelyek célja a munkanélküliség és az oktatási egyenlőtlenségek visszaszorítása volt. Például egy romát programfelelősként, kettőt gondnokként, egyet ápolóként, egyet portásként alkalmaztak, és volt négy, több főből álló építőbrigád. 2005-ben 120 főt, 2006-ban 90 főt alkalmaztak rövidebb-hosszabb időre. A bérköltséget a helyi munkaügyi központ állta, amelyhez 10 százalékban hozzájárult a lakhatási és szociális integrációs program támogatása.

⁴³ A konzorcium a projekt megvalósításáért felelős, roma és nem roma képviselőkből álló irányító csoportot állított fel. Az irányító csoport tagjainak többsége részt vesz a különféle helyi nem kormányzati szervezetek tevékenységeiben.

⁴⁴ A projekt néhány eleme – például a játszótér építése – a szegregált környékeken kívül élő, roma és nem roma lakosság javát is szolgálta.

⁴⁵ Az út- és járdaépítést például részben az Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség finanszírozta. A közkutak tisztításának költségeit a helyi vízművek állta, míg a játszótér nagyrészt a helyi önkormányzat éves költségvetéséből finanszírozták.

Az oktatással kapcsolatosan közösségi buszt vásároltak, amely nem csak a tanulók, hanem az idősek szállítását is segíti. 2005-ben és 2006-ban öthetes nyári tábort is szerveztek, évente 120 gyermek részvételével.

A projektbe annak megvalósítási szakaszától kezdődően **vonták be a romákat** roma programfelelős alkalmazása révén, akinek a kedvezményezettekkel való kapcsolattartás volt a feladata.⁴⁶ Fontos döntések meghozatalakor a helyi romákkal együtt tartottak gyűléseket, amelyen „biztos, hogy megjelent a fél falu”⁴⁷, és a roma építőbrigádok vezetői hetente tartottak értékelő és tervező ülést az irányító csoporttal. Mind a négy utca képviselőt választott, és a képviselők – akik közül néhányan a roma kisebbségi önkormányzat tagjai is voltak – rendszeres tájékoztatást kaptak a projektről. A romák tervezésbe való bevonására példa az a döntés, miszerint a játszótér helyét az egyik szegregált utca helyett a község központjában jelölték ki.

A romák és a helyi hatóságok közötti párbeszédet két szociális munkás és a programfelelős munkája segítette, de az irányító csoport más tagjai is rendszeresen tartották a kapcsolatot a kedvezményezettekkel. A konzorcium tagjai csak a projekt indulásakor kerültek konfliktusba egymással, mivel a roma önkormányzat ragaszkodott a gázvezetékek megépítéséhez.⁴⁸ A felújítandó házak végleges listáját a szakértők és a roma kisebbségi önkormányzat is jóváhagyta.

Külön figyelmet kaptak a roma gyermekek és anyák, és a projektet egy másik – a Roma Oktatási Alap részét képező – program követte, amelynek keretében létrehozták a „Tanodát”, a „Biztos kezdet” programot és egy „Családi napközit”.⁴⁹

A legnagyobb nehézséget az okozta, hogy a minisztérium rendelkezésre álló költségvetésének korlátozásai miatt felére csökkent az eredeti finanszírozás.⁵⁰ Ez azt jelentette, hogy több fontos, mind a romák, mind a nem romák társadalmi integrációját célzó kezdeményezést nem sikerült megvalósítani, habár az általunk megkérdezettek fontosnak tartották azokat.⁵¹ A finanszírozás

⁴⁶ Interjú egy kerecsendi helyi hatósági képviselővel, 2009. február 24.

⁴⁷ Interjú egy kerecsendi helyi hatósági képviselővel, 2009. február 25.

⁴⁸ Az interjúkban gyakran említették a gázvezetékek miatt kialakult konfliktust. Mivel a minisztérium csökkentette a finanszírozást, el kellett hagyni a projekt bizonyos elemeit. Ezeket a minisztérium felelős főosztályának képviselőivel megtartott találkozók alkalmával vitatták meg. A pályázóknak meg kellett védeniük az általuk alapvetőnek tartott elemeket, és végül kompromisszumra kellett jutniuk. Az irányító csoport tagjainak többsége nem tartotta a gázvezeték olyan fontosnak, mint a többi elemet. Mivel azonban a roma kisebbségi önkormányzat ragaszkodott hozzá, az irányító csoport beleegyezett.

⁴⁹ Csak a lakhatási és szociális integrációs programban részt vevő városok pályázhattak erre a programra, amelyre 2006 ősze és 2008 szeptembere között került sor.

⁵⁰ Eredetileg 150 000 000 forint (577 000 EUR) volt a pályázható összeg.

⁵¹ Ilyen elemek voltak többek között a biotéglagyártás elindítása és annak felhasználása kültéri WC-k építéséhez, a közösségi házban helyiségek kialakításához az ifjúsági klubok számára, valamint a program címét adó híd megépítéséhez.

csökkentése a lakáshelyzetet is érintette, mivel nem minden ház vehetett részt a projektben, ez viszont sűrűlődni okozott a projektet megvalósítók és azon helyi romák között, akiknek házaik nem kerültek be a projektbe. A tulajdonjog dokumentálása okozta problémák miatt nehézségek merültek fel, és ez azzal a következménnyel járt, hogy néhány házat nem lehetett bevonni a projektbe. A projektet az is korlátozta, hogy munkahelyeket csupán ideiglenesen, a projekt idejére teremtettek.

A lakhatási és szociális integrációs program első fordulójának tapasztalatait összegző, a következő fordulókra vonatkozó ajánlásokat és javaslatokat is megfogalmazó, **időközi értékelő jelentés**⁵² készült a Kerecsenden és más településeken megvalósított projektek eredményeinek értékelése alapján.⁵³ Az ajánlások körébe tartozik a közszolgáltatások reformja – amely garantálná, hogy prioritást kapjon a leghátrányosabb helyzetű régiók és települések finanszírozása –, a szociális jóléti lakásjuttatás felülvizsgálata,⁵⁴ a munkaerőpiaci kereslet és kínálat mobilitás elősegítése érdekében történő harmonizálása, valamint az országos szociális lakáspolitikai reformok, amelyek célja a legszegényebb családok problémáira történő összpontosítás.

A projekt lakhatási eleme **fenntarthatónak** tűnik, mivel a családok önállóan próbálják karbantartani és javítani a házaik állapotát.⁵⁵ A projekt egyik roma kedvezményezettje elmondta, hogy miután új házba költöztek, „tudott bútort vásárolni, mert végre lett hely.”⁵⁶ Több családnak nehézséget okozott, és továbbra is nehézséget okoz a számlák kifizetése, de eddig „a helyi önkormányzat rugalmasan kezelte a számlák fizetését.”⁵⁷

Egy helyi hatósági képviselő szerint a kerecsendi projektből többek között a következő **fontos tanulságokat** lehet levonni: szoros együttműködés szükséges az érintett partnerek között olyan elemeket kell bevonni, amelyek – a szélesebb körű nyilvánosság támogatását elnyerendő – mind a nem romák, mind a romák javát szolgálják be kell vonni a projekt kedvezményezettjeit és a projekt hatásának fokozása érdekében össze kell hangolni a különböző projektelemezeket és a finanszírozási forrásokat.

⁵² Teller N. (2006): *A 'Roma telepeken élők lakhatási és integrációs programjának' időközi értékelése. Első tanulságok az eddig elért eredmények tükrében.* A következő weboldalon elérhető:
http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/roma%20lakhatas_vegleges.pdf (2009.03.27.)

⁵³ A mentorcsoporthal való megbeszélések, a megvalósítás helyi résztvevőivel és a minisztérium felelős főosztályának munkatársaival készített interjúk, a települések többségében kitöltött kérdőívek, valamint a 2006 nyarán megtartott értékelő workshop keretében folytatott megbeszélések alkották a jelentés alapját.

⁵⁴ Új házak építésére vagy használt házak megvásárlására rendelkezésre álló alap, amelynek összege a költségektől, valamint a gyermekek számától függ. A lakhatási és szociális integrációs programban érintett házak költségének felét ebből a juttatásból fedezték.

⁵⁵ A kerecsendi terepmunkára több mint két évvel a házak felújításának befejezését követően került sor.

⁵⁶ Interjú egy roma válaszadóval, 2009. február 24.

⁵⁷ Interjú egy roma válaszadóval, 2009. február 24.

2.3. Megjegyzések

Mivel Kerecsend a lakhatási és szociális integrációs program első, kísérleti fordulójában részt vevő kilenc település egyike volt, nehézségekre és problémákra lehetett számítani. Az eredeti finanszírozást a felére csökkentő pénzügyi nehézségek miatt több tevékenységet törölni kellett. A projekt kezdetén a konfliktusokat elsősorban ez a probléma okozta. Egy helyi hatósági képviselő szerint azonban a hibák ellenére – amelyek főleg a tapasztalat hiányának voltak betudhatóak – nagyon sikeres volt a projekt megvalósítása.⁵⁸

A kifizetések késedelmes átutalásának elkerülése érdekében javítani kell az igazgatási eljárásokat. Habár Kerecsend minisztérium által kinevezett mentora nagy segítségnek bizonyult az irányító csoport számára, a hivatalosabb támogatás – például a pénzügyi jelentéskészítés módszerére vonatkozó, hivatalos iránymutatások – is segítséget jelentett volna. A záró konferencián a kerecsendi projektet a lakhatási és szociális integrációs program sikeres megvalósításának példájaként ismerték el. Következésképpen hasznos lenne, ha a projektben érintettek megosztanák egymással a tapasztalataikat, és megfontolnák a lakhatási és szociális integrációs programban részt vevő további nyolc településsel, valamint a jövőbeli kedvezményezettekkel való együttműködés lehetőségét. Egy kormányzati illetékes⁵⁹ szerint a tapasztalatok bizonyos változásokhoz vezettek, például előkészítő szakaszt határoztak meg, amelynek során a mentor segítséget nyújt a pályázat elkészítéséhez, nem kormányzati szervezetek is jogosultak főpályázóként indulni, valamint a projekthez kézikönyv⁶⁰ is készült.

A projekt foglalkoztatási vetülete is sikeres volt: Erre a legjobb példa az a roma gondozónő, aki kiváló eredménnyel fejezte be a tanulmányait, és azóta az óvodában dolgozik. Másokat ideiglenesen foglalkoztattak: a projekt majdnem valamennyi munkanélküli család számára, korlátozott időre biztosított valamilyen jövedelmet, így a közmunka befejezését követően jogosulttá váltak valamilyen szociális támogatásra. Egy ilyen program azonban hosszú távon nem képes megoldani a munkanélküliség problémáit.

A projekt keretében fontos intézkedést jelentett az oktatás is, valamint a Roma Oktatási Alapítvány által finanszírozott nyomon követési program is. Bár az oktatási projektek a finanszírozás kimerülését követően, önkéntes munka keretében tovább folynak, a hosszú távon fenntartható eredményekhez kormányzati támogatásra lenne szükség.

Összegzésképpen elmondható, hogy bár a projekt elérte a pályázatban kitűzött célokat, önmagában nem képes olyan eredményeket elérni, amelyek hosszú

⁵⁸ Más megkérdezettek is elégedetten szóltak a helyi megvalósításról.

⁵⁹ Interjú egy nemzeti kormányzati képviselővel, 2009. március 24.

⁶⁰ A kézikönyv: Setét J. (2007): *Kézikönyv: Telepeken, telepszerű lakókörnyezetben élők programja*. A következő weboldalon elérhető:

http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/telep_kezikonyv.pdf (2009. március 26.)

távon fenntarthatóvá tennék a projektet. Tekintve, hogy a lakhatási és szociális integrációs program sokoldalú, az igények vezérelte program, amely hosszú távon kíván sikert elérni, valamint figyelembe véve a jelen gazdasági válság jelentette, új kihívásokat, átfogóbb megoldásokat kell kidolgozni.

3. Szomolya esete

3.1. A projekt bemutatása

A **kezdeményezés címe** „Cseresznyevirág”⁶¹ projekt volt.

A **program megvalósítását** egy nem kormányzati szervezet⁶², a *Szomolyai Romákért Egyesület irányította*. Az egyesület a *Szomolyai Önkormányzattal, a Cigány Kisebbségi Önkormányzattal* és a *Szegényeket Támogató Alap (SZETA) Egri Alapítványával* alakított konzorciumot.

Szomolya sikerrel pályázott a lakhatási és szociális integrációs program második és harmadik fordulójára. Ez a **fajta lakásprojekt** Magyarország utolsó lakott pincéházainak megszüntetésére irányult.

A projekt fő **célkitűzése**⁶³ az volt, hogy „elsősorban enyhítsék a szegénységet, javítsák a szociális kompetenciát, valamint kibillentsek a szomolyai romákat eddigi életmódjukból, másodsorban pedig megteremtsék a feltételeket a helyi roma közösség autonóm működésére, és javítsák a társadalmi-közösségi tevékenységüket.”⁶⁴

A lakhatási és szociális integrációs program második fordulójának keretében, **az első finanszírozási időszak fő tevékenységei** körébe tartozott tíz család átköltöztetése a pincelakásokból falusi házakba, közösségi ház megvásárlása és annak kialakítása a helyi roma egyesület számára, nyolc fő alkalmazása a projekt során, szociális szolgáltatások biztosítása – például az átköltöztetett családok sorsának követése látogatások révén – és segítség nyújtása a roma közösségnek igazgatási kérdésekben, valamint egyéb kapcsolattartó programok.⁶⁵

A lakhatási és szociális integrációs program harmadik fordulójának keretében, a **második finanszírozási időszak fő tevékenységei** körébe tartozott 14 család

⁶¹ Szomolya fekete cseresznyéjéről híres.

⁶² A lakhatási és szociális integrációs program második fordulójában nem kormányzati szervezetek is jogosultak voltak főpályázókként indulni.

⁶³ Forrás: SZETA Egri Alapítványa (2009): *A szomolyai „cseresznyevirág” projekt összefoglalása*, 7. és 9. o.

⁶⁴ Forrás: Farkas Zs. (2009): *„Cseresznyevirág” projektzáró konferencia*, PowerPoint-előadás

⁶⁵ A programot főleg helyi romák irányították, akik szociális szolgáltatásokat, valamint az adminisztratív problémák esetén támogatást is nyújtottak. A szolgáltatásokat a közösségi házban biztosították, és a lakásprogramban részt vevő családokat rendszeresen meglátogatták, hogy lássák, hogyan alkalmazkodtak a változásokhoz, és milyen helyzetekben volt szükségük segítségre.

kiköltöztetése a pincelakásokból, a helyi roma egyesület megszilárdítása, néhány roma ideiglenes foglalkoztatása⁶⁶, 14 roma támogatása az általános iskolai tanulmányaik befejezéséhez, valamint oktatási kerekasztal felállítása a helyi önkormányzat, az iskola, a kisebbségi önkormányzat és a helyi roma egyesület részvételével.

Mivel a helyi önkormányzat nem pályázott a lakhatási és szociális integrációs program első fordulójára – bár meghívást kapott arra –, a helyi roma egyesület kapacitásának és forrásainak előteremtése volt a fejlesztés legfontosabb eleme, mivel a projekt összes többi eleme ettől függött. A projekt érdekében tehát feltétlenül szükséges volt a közösségi ház megvásárlása a faluközpontban.⁶⁷

Az **első finanszírozási időszak** 2007 márciusától decemberig tartott, a **második** 2008 januárjától az év végéig, a foglalkoztatási elem pedig 2009. június végéig tartott. A pincelakásokban élő romák alkották az **elsődleges célcsoportot**, de a projekt szociális integrációs tevékenységei Szomolya teljes roma közösségének javát szolgálták.

Az első finanszírozási időszak **teljes költségvetése** 47 840 000 HUF (184 000 EUR) volt, amelyet a Szociális és Munkaügyi Minisztérium biztosított. A pályázó a második finanszírozási időszakra 45 080 000 forintot (173 400 EUR) kapott a Szociális és Munkaügyi Minisztériumtól, valamint szociális integráció céljára 33 700 000 forintot (129 600 EUR) az Országos Foglalkoztatási Közalapítványtól.

3.2. Főbb elemek

A SZETA, a helyi roma kisebbségi önkormányzat testülete és a helyi önkormányzat alkotta az első finanszírozási időszakban érintett konzorciumot. A második finanszírozási időszakban a helyi önkormányzat a roma egyesülettel fennálló nézeteltérések miatt elutasította a részvételt.⁶⁸ A roma kisebbségi önkormányzati testület kisebb finanszírozási összegekkel támogatott különféle közösségi fejlesztési tevékenységeket.⁶⁹ A projekt egyik résztvevője hangsúlyozta az **együttműködés** fontosságát a többi résztvevővel, nevezetesen a következőkkel: a helyi munkaügyi központtal a szakoktatás megszervezése terén a családsegítő szolgálattal a kedvezményezett családok támogatása terén a

⁶⁶ A gyermekgondozó és kőműves/falazó kőműves oktatásban résztvevők számára biztosított, ideiglenes foglalkoztatás.

⁶⁷ Ez lett a programiroda és a szomolyai roma közösség központja, a közösségi tevékenységek helye, ifjúsági és egészségklubok és olyan oktató programok helyszíne, mint a nyári tanoda, szakmai tanácsadó klubok, konzultációs vagy fejlesztő tevékenységek.

⁶⁸ A lakhatási és szociális integrációs program harmadik fordulójában a helyi önkormányzat részvétele nem volt kötelező.

⁶⁹ Megjegyzendő, hogy a helyi roma egyesület több tagja a roma kisebbségi önkormányzatnak is tagja volt.

helyi roma vállalkozókkal a felújítási költségek csökkentése és az oktatásban részt vett roma kőművesek alkalmazása terén az óvodával és az iskolával a gyermekek helyzetéről és igényeiről szóló tájékoztatás terén a helyi önkormányzattal és legfőképpen a SZETA Alapítvánnyal, amely szakértelmével járult hozzá a projekthez.

A lakhatási és szociális integrációs program **igények vezérelte megközelítése** néhány **innovatív** megoldáshoz vezetett. Mivel például a kedvezményezett családok nem voltak jogosultak lakástámogatásra, az első időszakhoz hasonlóan az egyesület vásárolta meg a házakat, és tíz éves próbaidőre bérbe adta azokat a családoknak, akik havi 4 000 forintot (15 EUR) fizettek a javítási költségek fedezésére. A próbaidő leteltével a kedvezményezettek névleges összeg ellenében jogosulttá válnak e házak megvételére. Az, hogy a romákat foglalkoztatták a projekt megvalósítása során, létrehozták a közösségi házat, és különösen az, hogy az egyesület megszilárdítása révén erősödött a helyi romák felelősségérzete a projekt irányításával és a munka projekt keretén kívüli folytatásával kapcsolatban, szintén olyan innovatív intézkedéseknek tekinthetők, amelyek elősegítik a szociális integrációt.

E lakásprojekt **sokoldalú megközelítését** nyilvánvalóvá teszik a különféle támogatott tevékenységek, nevezetesen a szakképzés, a munkalehetőségek, az oktatási tevékenységek, szociális és egyéb szolgáltatások nyújtása és közösségfejlesztés.

A **romákat** több szinten is **bevonták** a projektbe. Az első pályázatot teljes egészében a mentor állította össze, mivel a helyi roma egyesület túl tapasztalatlan volt e feladat elvégzéséhez. A második pályázatot szintén a mentor írta meg, de konzultált az irányító csoporttal. A projektet főképpen a helyi romák valósították meg. A projekt kidolgozásában részt vevők – mind roma, mind nem roma tagok – a projekt megkezdése előtt tanulmányozták a jövőbeli kedvezményezettek helyzetét és igényeit

Néhány közösségfejlesztési intézkedés a **gyermekkel** (például szakmai tanácsadó klub, konzultáció, nyári tábor) és az **anyákkal** (például a baba-mama klub, amelynek keretében megbeszélték a vonatkozó egészségügyi kérdéseket) **foglalkozott**. Különböző ingyenes orvosi vizsgálatokat (például tüdőszűrést) is szerveztek.

Idővel javult a **romák és a helyi hatóságok közötti párbeszéd**. A helyi önkormányzat konzorciumi partnerként vett részt az első finanszírozási időszakban, de a partnerekkel fennálló nézeteltérések miatt később kilépett. A második időszak során javaslatot dolgozott ki, de később emberi erőforrások hiánya miatt azt nem nyújtotta be. Egy helyi hatósági képviselő szerint ez a közvetlen konfliktus elkerülését is szolgálta, és hangsúlyozta, hogy a program kevesebb nézeteltéréssel járt volna, ha a romákat és nem romákat jobban felkészítik például olyan pozitív intézkedés bevezetése révén, amely valamilyen módon lehetővé tenné, hogy a nem romák is a program kedvezményezettjei

lehessenek. A helyzet a második szakaszban felmerült problémák ellenére javult. „A helyi önkormányzat ráébredt, hogy partnerek vagyunk. Együttműködhetünk például az oktatási kerekasztal-megbeszéléseken.”⁷⁰

A projekt ellenzése különféle formát öltött, mivel egyes falubeliek nem akarták eladni a házaikat a helyi roma egyesületnek, és kezdetben néhányan beadvány révén próbálták megakadályozni, hogy romák költözzenek a szomszédságukba.

A minisztérium és az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány mentorai kötelesek **rendszeres értékelést** készíteni, de a mai napig nyilvánosan nem áll rendelkezésre a lakhatási és szociális integrációs program második és harmadik fordulójának hivatalos **értékelése**. A program megvalósítása során azonban a minisztérium kéthavonta rendszeres szakmai konzultációt szervezett az átköltözésekről. Ezek a konzultációk szolgálták az értékelés, iránymutatás és a többi kedvezményezettrel való kapcsolattartás fórumául. „Észrevettük, hogy mindenhol ugyanazok a problémák, és nem vagyunk egyedül.”⁷¹ Szomolyán a projekt megvalósításért felelős személyek folyamatos kapcsolatot tartanak fenn a kedvezményezett családokkal. Visszajelzéseik alapján csupán egy-két olyan család van, amely nem teljesen elégedett. Általában pozitív az értékelés: „A program előtt életveszélyes állapotban volt a házunk. Az új házban mindent jól megcsináltak. Ha nem került volna sor erre a programra, semmiképpen nem tudtunk volna kiköltözni.”⁷²

Még túl korai azt felmérni, hogy a szomolyai projekt milyen hatással lehet a **vonatkozó jogszabályokra és politikára. Általános érvényesítésének** lehetősége azonban nyilvánvaló. A Roma Integrációs Főosztály vezetője „szomolyai modellként” tett említést a projektről, mivel olyan új, helyi erő jön létre, amely lehetővé teszi a roma közösség számára, hogy a jövőbeli sikerhez szükséges forrásokhoz hozzáférhessen.⁷³

A **fenntarthatóság** sok szinten **elérhető**, de a Szomolyai Romákért Egyesület jobb teljesítményét tekintve különösen nyilvánvaló. A támogatások kezelése és a projektek megvalósítása során szerzett tapasztalat lehetővé tette számukra, hogy a nem kormányzati szervezet működési költségeire kiírt kisebb pályázatokra jelentkezzenek és azokon nyerjenek, és ily módon továbbra is támogatni tudják a helyi romákat. Jelenleg a roma szolgáltatási hálózati program finanszírozására pályáznak. Továbbá tárgyalásokat folytatnak a helyi önkormányzattal a szakképzésben részt vevők foglalkoztatásáról, és új oktató tanfolyamokat terveznek. Mindezek a tevékenységek hozzájárulnak ahhoz, hogy munkalehetőséget teremtsenek a helyi romák számára. Annak biztosítása, hogy a romákat egyenlő és teljes jogú partnerként bevonják a projektek

⁷⁰ Interjú a szomolyai projekt megvalósításának egyik résztvevőjével. 2009. március 18.

⁷¹ Interjú a szomolyai projekt megvalósításának egyik résztvevőjével. 2009. március 18.

⁷² Interjú egy roma válaszadóval, 2009. március 18.

⁷³ Ürmös Andor, a Roma Integrációs Főosztály vezetőjének felszólalása a „Cseresznyevirág” projekt zárókonferenciáján (Szomolya, 2009. március 14.)

tervezésébe és megvalósításába, és a romák **felelősségérzetének** fokozásához vezethet. Az irányítás és a tulajdon előnyei túlmutatnak az egyes projektek hatókörén, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a közösség helyzete szélesebb társadalmi dimenzióban is javuljon.

A projektből többek között azt a **fontos tanulságot** lehet levonni, hogy jobb **rendszeres kommunikáció** szükséges ahhoz, hogy minden érintettben kialakuljon a tulajdonosi szemlélet.⁷⁴ Fontos továbbá, hogy ne **óvjuk túlzottan** a kedvezményezetteket, hanem csak szükség esetén nyújtunk támogatást, hogy ne fűggenek túlzottan a szociális munkásoktól. Kulcsfontosságú a **helyi résztvevők bevonása**: „ösztönözni és motiválni kell a helyi nem kormányzati szervezeteket, de a szakértelmet nem szabad kívülről hozni. Szükséges a szakmai útmutatás, de a munkát a helyi embereknek kell elvégezniük.”⁷⁵

3.3. Megjegyzések

„Télen költöztünk ide, hónapokig hozzánk se szóltak, de most már nagyon jól kijövünk egymással.”⁷⁶ A szomolyai lakhatási és szociális integrációs program sikeresnek tekinthető: két szegregált telep és valamennyi pinceház felszámolásra került. A roma családok integrált környezetbe költöztek, szakképzést, oktatási projekteket és munkalehetőségeket dolgoztak ki, valamint közösségi tevékenységeket szerveztek számukra. A projekt fenntarthatósága azonban valamennyi résztvevő hajlandóságán fog múlni, különösen a hatóságoknak kellene hosszú távú, a társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés visszaszorítását célzó stratégiával követniük a projektet. „A program rámutatott a főbb kihívásokra, most kezdődik az igazi munka.”⁷⁷

A projekt mentora⁷⁸ szerint az integráció egy személy vagy közösség azon képességét jelenti, hogy hozzáfér a többségi társadalom számára elérhető társadalmi erőforrásokhoz. Az embereknek e célból olyan kapcsolatokra és kompetenciákra van szükségük, amelyek képessé teszik őket az erőforrások fellelésére. Ennek kapcsán a mentor egy olyan erős helyi nem kormányzati szervezet szerepét hangsúlyozta, amely hozzáférhet ezekhez az erőforrásokhoz. A helyi roma egyesületnek köszönhetően – a helyi önkormányzattal és más intézményekkel egyenlő partneri kapcsolatot kialakítva – a romák nagyobb mértékben vegyenek részt a közösségi döntéshozatalban.

⁷⁴ Interjú a szomolyai projekt megvalósításának egyik résztvevőjével. 2009.március 18.

⁷⁵ Interjú egy roma válaszadóval, 2009.március 18.

⁷⁶ Interjú egy roma válaszadóval, 2009.március 18.

⁷⁷ Interjú egy szomolyai helyi hatósági képviselővel, 2009.március 19.

⁷⁸ Farkas Zsuzsanna mentor felszólalása a „Cseresznyevirág” projekt zárókonferenciáján (Szomolya, 2009.március 14.)

A projekt kevésbé szembetűnő eredménye volt az egész roma közösség felelősségérzetének megteremtése. A helyi romák most már kevésbé tartanak attól, hogy hivatali ügyeiket intézzék a közeli munkaügyi hivatalban, és magabiztosabban kommunikálnak a helyi önkormányzattal és a nem romákkal.⁷⁹

A projekt megvalósítása során a romák és nem romák közötti súrlódásoknak pozitív oldaluk is volt: „A projekt előtt a települési és társadalmi szegregáció miatt nem volt valódi információcsere a romák és nem romák között, tehát nem voltak döntő jelentőségű konfliktusok.”⁸⁰ A projekt felszínre hozta ezeket a problémákat, és fórumot biztosított ahhoz, hogy mind a romák, mind a nem romák szempontjából kompromisszumos megoldást találjanak. Nehéz volt a konfliktusokat elsimítani, de végül mindenki megtapasztalta, hogyan lehet azokat megoldani.

⁷⁹ Interjú a projekt megvalósításának egyik résztvevőjével, 2009.március 18.

⁸⁰ Interjú egy szomolyai helyi hatósági képviselővel, 2009.március 19.

4. Tanulságok

Nagyon nehéz megszüntetni a mélyen gyökerező lakóhelyi szegregációt: ez érvényes mind az újbóli elhelyezés költségére vonatkozó gyakorlati, mind a társadalmi szempontokra is. Kerecsend jó példa a „fészek-lakások” innovatív koncepciójának sikeres alkalmazására: a fiatal roma családok ennek révén integrált társadalmi környezetbe költözhetnek. A szegregált környékeken lévő házak felújítása – habár jelentősége alapvető az életkörülmények javítása érdekében – nem érinti a szegregáció problémáját. Szomolya esetében felgyorsult a folyamat, mivel valamennyi család a falu nem szegregált részein jutott otthonhoz, így a négy szegregált telep közül kettőt sikerült felszámolni. A nagy mértékű munkanélküliség és a helyi romák korlátozott jövedelme miatt még nem látható, hogy melyik megközelítés praktikusabb, és hosszú távon melyik fenntartható.

Mindkét projekt elsősorban rövid távú megoldást adott a roma kedvezményezettek munkanélküliségére, habár Kerecsend példája azt mutatja, hogy néhány esetben tartós munkahelyeket teremtettek (például óvodai gondozónő). Szomolyán a projekt megvalósítása munkalehetőséget teremtett a helyi roma egyesület tagjai számára, és valamelyest lehetőség nyílhat arra, hogy munkahelyet találjanak a szakképzésben részesültek számára. Habár ez nem oldja meg a roma munkanélküliség kérdését, a példa azt mutatja, hogy az ilyen projektek hogyan válhatnak ki további, a helyzet javítását célzó intézkedéseket.

Mindkét településen hoztak oktatási intézkedéseket, mind a legkisebbek (baba-mama klub és „Biztos kezdet” program), mind a nagyobbak számára (Tanoda, nyári tábor és ifjúsági klub). Ezek az intézkedések azonban nem foglalkoztak a szegregáció kérdésével, mivel az óvoda és az iskola továbbra is szegregált mindkét faluban. Ezt a jövőbeli lakhatási és szociális integrációs programokra vonatkozóan felül lehetne vizsgálni.

A projektek irányítása mindkét faluban sikeres volt, de a romákat elsősorban Szomolyán vonták be a munkába. Kerecsenden az irányító csoport főleg nem romákból állt, habár a kisebbségi önkormányzat és egy roma szociális munkás is részt vett a munkában. Az, hogy Szomolyán a mentor segítségével erőteljes helyi roma egyesületet alakítottak, felvilágosultabb roma közösséget eredményezett. A Szomolyai Romákért Egyesület most már képes arra, hogy hozzáférjen az erőforrásokhoz, pályázatokon induljon, és megálljon a saját lábán. Ennek eredményeképpen megváltozott a helyi önkormányzattal való kapcsolat is, a két intézmény egyenlő partnerként kezdett egymásra tekinteni, ami a jövőben szorosabb együttműködéshez és fokozottabb összefogáshoz vezethet.

A két projekt két különböző megközelítést képvisel: Kerecsenden a romák és nem romák közötti együttműködésre, Szomolyán pedig a roma közösség megerősítésére helyezték a hangsúlyt. Mindkét megközelítés eredményes volt,

és a választást a romák és nem romák közötti helyi kapcsolatok előlétele befolyásolja.

A pénzügyi korlátozások és az adminisztratív akadályok kihívást jelentettek, különösen mivel a nem kormányzati szervezeteket és a helyi hatóságokat súlyosan érintette a kifizetések késedelme. A helyi válaszadók hangsúlyozták, hogy további kormányzati támogatás szükséges, de ez nem mindig lehetséges, és az ilyen projektek célja elsősorban az, hogy olyan folyamatokat gerjessenek, amelyeket helyi forrásokból indíthatnak és folytathatnak. „Mivel a minisztérium nem rendelkezik a további finanszírozáshoz szükséges kapacitással, csak beindítani tudja a folyamatot. Most azonban a településeken a sor: fejlesszenek és cselekedjenek.”⁸¹

Fontos, hogy holisztikus szemszögből tekintsünk a romák kirekesztésének problémájára. Az ezekhez hasonló, több dimenziójú projektek – amelyek az otthonteremtés, a foglalkoztatás, az oktatás stb. területén tesznek lépéseket – javára szolgál, ha a deszegregáció alapelvét nem csak a települési deszegregációra, hanem valamennyi tevékenységre vonatkozóan alkalmazzák. Ezzel párhuzamosan arra is rámutatnak ezek a projektek, hogy a sikeres integráció **kétirányú folyamat**, ily módon **annak előnyeit mind a romák, mind a nem romák meg kell, hogy tapasztalják**.

⁸¹ Interjú egy nemzeti kormányzati képviselővel, 2009.március 24.

Mellékletek

1. melléklet – Statisztikai adatok és táblázatok

1. táblázat – A kísérleti projekt (1. forduló, 2005–2006) nyerteseinek rendelkezésére álló alapok

Települések	Finanszírozás (HUF)	Finanszírozás (EUR) ⁸²
Dencsháza és Szentegát	90 934 000 HUF	350 000 EUR
Galambok	64 713 000 HUF	250 000 EUR
Hencida	55 547 000 HUF	215 000 EUR
Kerecsend	79 715 000 HUF	307 000 EUR
Kisvaszar	87 581 000 HUF	337 000 EUR
Szentgál	85 000 000 HUF	327 000 EUR
Táska	55 000 000 HUF	212 000 EUR
Tiszabő	87 817 000 HUF	338 000 EUR
Uzka	73 693 000 HUF	283 000 EUR
Összesen	680 000 000 HUF	2 615 000 EUR

Forrás: www.romaweb.hu

2. táblázat – A 2. forduló (2007) nyerteseinek rendelkezésére álló alapok⁸³

Települések	Finanszírozás (HUF)	Finanszírozás (EUR)
Vasboldogasszony	15 000 000 HUF	58 000 EUR
Egercsehi	41 480 000 HUF	160 000 EUR
Garabonc	38 079 000 HUF	146 000 EUR
Hidas	42 679 000 HUF	142 000 EUR
Rudabánya	46 512 000 HUF	164 000 EUR
Hangony	48 040 000 HUF	185 000 EUR
Tunyogmatolcs	40 900 000 HUF	157 000 EUR
Sajóhídvég	43 100 000 HUF	166 000 EUR
Sóshartyán	41 370 000 HUF	159 000 EUR
Szomolya	42 840 000 HUF	165 000 EUR
Összesen	400 000 000 HUF	1 539 000 EUR

Forrás: www.romaweb.hu

⁸² 1 EUR=260 HUF árfolyamon számítva

⁸³ Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány által biztosított, további 105 000 000 HUF (404 000 EUR) összeggel kiegészítve.

3. táblázat – A 3. forduló (2008) nyerteseinek rendelkezésére álló alapok⁸⁴

Települések	Finanszírozás (HUF)	Finanszírozás (EUR)
Kakucs	35 770 000 HUF	138 000 EUR
Kiskunmajsa	47 538 000 HUF	183 000 EUR
Füzér	48 400 000 HUF	186 000 EUR
Domaháza	38 820 000 HUF	149 000 EUR
Füzérradvány	45 127 000 HUF	174 000 EUR
Somogyapáti	32 016 000 HUF	123 000 EUR
Szomolya	45 080 000 HUF	173 000 EUR
Tornanádaska	60 249 000 HUF	232 000 EUR
Tiszabura	7 000 000 HUF	27 000 EUR
Összesen	360 000 000 HUF	1 385 000 EUR

Forrás: www.romaweb.hu

4. melléklet – Kerecsend statisztikai adatai

Kerecsend lakossága	2278
a romák százalékos aránya Kerecsenden	35
A romák százalékos aránya az óvodások körében	90–95
A romák százalékos aránya az általános iskolások körében	90–95
Fészek-lakások száma	3
Felújított házak száma	23

Forrás: Szociális és Munkügyi Minisztérium (2007) Roma telepeken élők lakhatási és szociális integrációs modellprogramja 2005–2006

5. melléklet – Szomolya statisztikai adatai

Szomolya lakossága	1700
a romák százalékos aránya Szomolyán	20
A romák százalékos aránya az óvodások körében	80
A romák százalékos aránya az általános iskolások körében	100
Pinceházak száma a lakhatási és szociális integrációs program előtt	26
A pinceházakban élő emberek száma a lakhatási és szociális integrációs program előtt	120

Forrás: SZETA Egri Alapítványa (2009) a szomolyai „cseresznyevirág” projekt összefoglalása

⁸⁴ Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány által biztosított, további 300 000 000 HUF (1 154 000 EUR) összeggel kiegészítve.

2. melléklet Térképek és fényképes dokumentáció

1. térkép – Magyarország térképe – a megyék és az esettanulmányok helyszínei

Forrás: www.hiszi-map.hu

2. térkép – Kerecsend térképe (az első esettanulmány helyszíne)

Forrás: www.hiszi-map.hu

3. térkép – Szomolya térképe (a második esettanulmány helyszíne)

Forrás: www.hiszi-map.hu

Kerecsend

1. fénykép – Felújított ház új tetővel

2. fénykép Az egyik „fészek-lakás”

3. fénykép – Újonnan épült járda

4. fénykép – Játsszótér

Szomolya

1. fénykép – Közösségi ház

2. fénykép – Pinceház kívülről⁸⁵

⁸⁵ A terepmunka idején még nem készült el valamennyi ház.

3. fénykép – Pinceház belülről

4. fénykép – Új ház

Annex 3 – Bibliography

Farkas Zs. (2009): "*Cseresznyevirág*" projektzáró konferencia, power-point lecture.

Farkas Zs. (2009) Speech at the Final Conference of the 'Cherry Blossom' Project, Szomolya, 14.03.2009.

Hungary/LXXVII/1993 (modified: 17.10.2005), available at: http://www.mtaki.hu/docs/cd2/Magyarország/tv1993_77ang.htm (30.03.2009).

Hungary/1105/2007 (27.12.2007), available at: www.romaweb.hu/doc/evtizedprogram/2008/RIEP_stratterv_200809intterv.pdf (31.03.2009).

Hungary/1021/2004 (01.04.2004), available at: www.eselyegyenloseg.hu/download.php?ctag=download&docID=174, (29.03.2009).

Hungary/68/2007 (28.06.2007), available at: <http://www.romadecade.org/index.php?content=70> (17.07.2009)

Kemény I. and B. Janky (2005) 'Roma Population of Hungary 1971-2003', in: I. Kemény (ed.) *Roma in Hungary*, New York: Columbia University Press, pp. 70-225

Kemény I. (2005) 'History of Roma in Hungary', in: I. Kemény (ed.) *Roma in Hungary*, New York: Columbia University Press, pp. 1-66

Kerecsend Önkormányzata (2006) *Szakmai beszámoló a roma integrációs program végrehajtásáról, IV: ütem, záró beszámoló*, in: Podo-Híd Roma Integrációs Modellprogram, Kerecsend – DVD.

Lengyel G. (2006) 'Cigánytelepek egykor és ma', in: E. Kállai and E. Törzsök (eds.) *Cigánynak lenni Magyarországon: jelentés 2002-2006*, Budapest: EÖKIK.

Ringold, D. (2000) *Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges*, available at: <http://lnweb90.worldbank.org/eca/eca.nsf/General/505B16F496817B338525695800647D86?OpenDocument>, (29.03.2009).

Setét J. (2007) *Kézikönyv: Telepeken, teleszerű lakókörnyezetben élők programja*, available at: <http://www.romaweb.hu/romaweb/index.html> (29.03.2009).

SZETA Egri Alapítványa (2009): A szomolyai "cseresznyevirág" projekt összefoglalása.

Szociális és Munkaügyi Minisztérium (2007) *Roma telepeken élők lakhatási és szociális integrációs modellprogramja 2005-2006*, available at: <http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/telprotelepek/telpro2005-06.pdf> (24.03.2009).

Szociális és Munkaügyi Minisztérium (2008) *Részletes pályázati felhívás*, available at: <http://www.romaweb.hu/romaweb/index.jsp?p=sajat&id=telpro2008jun>, (29/03/2009).

Teller N. (2006) *Interim Evaluation Report of the Housing and Social Integration Program (HSIP) in Hungary: A Learning Analysis of First Outputs and Results*, available at: http://www.romaweb.hu/doc/kormanyzat/telep/telprotelepek/RomaHousingJointEvaluation_2006_Hungary_final.pdf (27.03.2009).

Ürmös A. (2009) Speech at the Final Conference of the 'Cherry blossom' project, on 14.03.2009, in Szomolya.

Virág T. (2008) 'Programok a cigánytelepek felszámolására' (Tervek és tapasztalatok), in: Erika Törzsök (ed.) *Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2007*. Budapest: EÖKIK.

Európai Bizottság

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége

Esettanulmány:

A romák lakóhelyi szegregációja elleni küzdelem, Magyarország

Tervezés: FRA, Bécs

Luxembourg: Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala

2010 - 34 pp, - 21 x 29.7 cm

ISBN: 978-92-9192-579-7

doi: 10.2811/66655

Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségéről még rengeteg információ olvasható az interneten. Az FRA weboldaláról érhető el (<http://fra.europa.eu>).

© Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, 2009

A sokszorosítás kereskedelmi célok kivételével engedélyezett, amennyiben a forrást feltüntetik.

Hogyan lehet hozzájutni az EU kiadványaihoz?

Térités ellenében hozzáférhető kiadványok:

- az EU-könyvesbolt (EU Bookshop) útján (<http://bookshop.europa.eu>);
- könyvkereskedőtől a könyv címe, kiadója és/vagy ISBN száma alapján;
- közvetlenül értékesítési ügynökeinktől. Elérhetőségeik megtalálhatóak a <http://bookshop.europa.eu> honlapon, vagy lekérdezhetőek a +352 2929-42758 faxszámra küldött üzeneten keresztül.

Publicaciones gratuitas:

- az EU-könyvesbolt útján (<http://bookshop.europa.eu>);
- az Európai Bizottság képviselőitől és küldöttségeitől. Elérhetőségeik megtalálhatóak a <http://ec.europa.eu> honlapon, vagy lekérdezhetőek a +352 2929-42758 faxszámra küldött üzeneten keresztül.

ISBN 978-92-9192-579-7

9 789291 925797

TK-80-10-264-HU-N

FRA - European Union Agency for Fundamental Rights

Schwarzenbergplatz 11

1040 - Vienna

Austria

Tel.: +43 (0)1 580 30 - 0

Fax: +43 (0)1 580 30 - 691

E-Mail: information@fra.europa.eu

<http://fra.europa.eu>